

Теодор Аврамов

Рецензия:

**Morarius, Iuliu-Marius: *Ecumenism, Primacy, Authority, and Love. Faces of a Complex Theological Reality*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2025, 185 pp.**

**Abstract:** *Book Review by Theodor Avramov*

This review examines the monograph *Ecumenism, Primacy, Authority and Love: Faces of a Complex Theological Reality* by Archimandrite Maxim (Iuliu-Marius Morariu), a scholar with doctorates in theology and social sciences, extensive publications, and pastoral experience in the Romanian Orthodox Diocese of Canada. The book, structured as an anthology of interrelated studies, addresses primacy and conciliarity in Orthodox–Catholic dialogue, challenges of church life in the diaspora, ethnophyletism, and historical case studies such as the Legionary Movement and church–state relations under communism. The review commends the work’s breadth and integration of pastoral insight, while noting the need for a clearer Christocentric grounding of its universalist vision.

**Key words:** *Orthodox–Catholic Dialogue; Primacy and Conciliarity; Ethnophyletism; Ecumenism; Church History, Religious Studies, Theology*

Iuliu-Marius Morariu (протосингел Максим) е изследовател с две докторски степени – по богословие (Бабеш-Боляй, Клуж-Напока) и социални науки (Папски университет „Ангеликум“, Рим), и с няколко магистратури в рамките на богословието, историята и социалните науки. Завършил е с отличие, публикувал и превел е десетки книги и стотици научни статии, редактор е на специализирани списания и член на научни организации в Румъния и др. Прот. Максим е свещеник и епархийски надзорник в Румънската православна епархия в Канада, води медийни рубрики и е сред 2% най-цитирани учени в света за 2020 и 2021 г. според класация на Станфорд. Отличен е с награди за научен принос. Настоящата рецензия е второто представяне

на негов труд в българоезична среда<sup>1</sup>, а самият той има няколко статии в рамките на настоящето периодично издание.

Прот. Максим продължава отдавна вече насока на своята работа в сферата на връзките между Православието и останалите християнски общности, като този път използва значителния си опит, за да създаде не толкова радикално новаторски труд, колкото опит за дълбока систематизация на постигнатото до тук. Подобен подход далеч не е чужд на работещите в тази посока православни богослови, но е особено приносен, тъй като в рамките на родното му румънско богословие толкова широки не са често срещани.

Книгата на прот. Максим („Икуменизъм, първоверховенство, авторитет и любов. Лицата на сложна богословска реалност“) впечатлява преди всичко друго с авторската биография, която свидетелства за едно необичайно за православната среда съчетание на академична многостранност, пастирски опит и дипломатическа дейност. Той е доктор по богословие и по социални науки, завършил престижни университети в Румъния, Италия, Швеция и Швейцария, с обучение и специализации в Грац, Белград и Кошице. В същото време той е действащ духовник, служил на особено отговорни места в Румънската православна епархия в Канада, и публикувал впечатляващо количество книги и статии, някои от които в международно индексирани издания.

Това веднага се вижда от структурата на книгата. Текстът не е строго монографичен – по-скоро представлява антология от взаимно свързани изследвания, които се допълват и образуват цялостен поглед към онова, което авторът нарича „сложна богословска реалност“. Редуват се богословски анализи на ключови документи, исторически очерци, политологични наблюдения и нравствени апели, като се търси общата нишка между тях – темата за единството и свидетелството на Църквата.

От православна гледна точка е важно да се подчертае, че подобен подход има своите предимства и рискове. Предимствата са очевидни:

<sup>1</sup> Първият е Morariu, Iuliu-Marius, *The “Christian Nationalism” of Nichifor Crainic Reflected in his work from the 4th decade of the 20th century*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2020. За критика на същата виж. Аврамов. Т. „Никифор Крайник: Християнски национализъм?“ *Forum Theologicum Sardicense*, 1 (2019), 113–121 [Avramov. T. „Nikifor Krainik: Hristiyanski natsionalizam?“ *Forum Theologicum Sardicense*, 1 (2019), 113–121 (in Bulgarian)].

широкият контекст позволява да се видят богословските теми не като изолирани догматични формули, а като част от живия опит на Църквата в историята и съвременността. Рискът обаче е, че тематичната разнородност може да разсее вниманието на читателя и да остави някои въпроси по-малко разгърнати, отколкото заслужават. Това е далеч не рядко срещано при подобен тип трудове, но тук може да се осети потенциална липса на по-задълбочено разглеждане на някои теми в исторически и догматически контекст.

Темата за първовърховенството и съборността заема централно място в книгата и е разгледана в светлината на официалния православно–католически диалог. Прот. Максим внимателно анализира съдържанието и значението на Равенския документ (2007) и Киетския документ (2016), като обръща внимание на тяхната еклисиологическа рамка – трите нива на общение (местно, регионално, вселенско). Авторът подчертава, че тези документи целят да преодолеят противопоставянето между първенство и съборност, представяйки ги като взаимно допълващи се измерения на църковния живот. Добре познатата аргументация, която за момента, обаче, не открива припознаване на по-местно ниво. Православната традиция схваща съборността не просто като „принцип на управление“, а като самата същност на Църквата – проявление на нейното единство в Евхаристията. Първенството, макар и реално, винаги е било вторично и производно: то произтича от съборността и служи на нейното осъществяване. Отъждествяването или изравняването на тези понятия поставя индиректно въпросът за собствено православния акцент в разбирането им. Прот. Максим отбелязва тези различия, но не навлиза в подробен анализ на понятийните разминавания между Изток и Запад. Това е място, където би следвало да има по-категорично подчертаване, че за православието „взаимната обусловеност“ на първенство и съборност е възможна само ако се признае приоритетът на съборността като онтологична основа.

Отвъд тези бележки, обаче, с особен принос и много интересен е начинът, по който прот. Максим илюстрира понятието „съборност“ с конкретен пастирски опит от Румънската православна епархия в Канада. Авторът описва как в тази епархия се търсят начини за реално включване на миряните в живота на Църквата: чрез открити събрания, обсъждане на нуждите на общността, създаване на младежки лагери и културни инициативи, които укрепват връзките между яр-

вашите. Това позволява схващането на съборността не като отвлечен богословски принцип, както не рядко се случва, а като жива реалност. В неговия случай – изживяна реалност. Опитът на автора в този традиционно сложен контекст – този на диаспората, където културните, лингвистичните и религиозните предизвикателства са много – позволява изследването да има различна и съществена дълбочина. Освен това, както е добре известно, основните предизвикателства пред религиозният диалог изобщо се пораждат именно от този относително нов контекст. Донякъде логично е, че и предложението за разрешаването им може да се появи от там.

От богословска гледна точка това е особено ценно, защото показва, че принципите, обсъждани в документи като Равенската и Киетската декларация, могат да бъдат преведени в конкретни, действащи практики на местно ниво. Все пак рецензентът би желал да види и анализ на потенциалните трудности – например как се избягва опасността съборността да се превърне в демократичен плебисцит.

Книгата навлиза в особено чувствителна територия, когато разглежда църковната ситуация в Украйна и понятието „етнофилетизъм“. Прот. Максим формулира четири ключови въпроса, които поставят под съмнение съвместимостта между декларираната от новосъздадената Православна църква на Украйна (ПЦУ) привързаност към демократичните ценности и реалните мерки срещу общини, останали в юрисдикцията на Московската патриаршия. Авторът избягва едностранчиви обвинения, но ясно загатва, че национализмът в църковна форма винаги носи опасност да подмени единството на Църквата с политически пристрастия. Тук ясно личи дипломатичния, понякога прекалено, стил на автора. Липсата на посочване или изобщо разглеждане на каноничните аспекти от тази ситуация трябва да бъдат отбелязани като лек минус на изследването.

Историческите глави на книгата са впечатляващо добре документирани. Легионерското движение в Румъния, отдавна обект на изследване на прот. Максим, е представено като уникален феномен в европейската история – съчетаващ религиозна символика, мистицизъм и крайно-националистическа идеология, като той показва как православната ритуалност може да бъде използвана за легитимиране на политически цели, което е особено тревожно от гледна точка на чистотата на вярата. Прот. Максим прави паралели със ситуацията при комунистическия режим, който – макар и идеологически атеис-

тичен – в някои случаи използва Църквата за външнополитически цели. Тук примерът с архим. Андрей Скрима е особено показателен. Прот. Максим описва как о. Андрей, като представител на Вселенската патриаршия, е участвал във важни икуменически събития, включително срещата между папа Павел VI и патриарх Атинагорас. Православният читател ще оцени, че авторът не премълчава факта, че комунистическата власт е гледала на икуменизма като на инструмент за международно саморекламиране. Това обяснява и съвременния скептицизъм към икуменическите инициативи в някои православни среди – скептицизъм, който не се корени в богословска враждебност, а в историческа памет за злоупотреби. Подобен тип откровеност, особено имайки предвид богословското образование на прот. Максим, е добре дошла.

Заключителните глави използват енцикликата *Fratelli tutti* и „Документа за човешкото братство“ като отправни точки. Прот. Максим извежда призив за глобална солидарност, мир и сътрудничество между народите и религиите. Посланието е силно и морално убедително, особено в контекста на настоящите военни конфликти. От православна перспектива обаче остава въпросът: как да се съчетае този универсализъм с уникалното свидетелство на Църквата за спасението в Христос? Мирът и братството в православното разбиране не са просто политически или социални проекти, а плод на общението в Светия Дух. Ако тази духовна основа не бъде ясно изведена, съществува опасност православното свидетелство да се разтвори в общочовешки морализъм. Единственото пропуснато, а то е съществено, е подчертаването на Христоцентричната основа на всяка истинска солидарност, но това, надяваме се, е добре известно. Все пак би било добре да се спомене.

Книгата на прот. Максим има ясна мисия – да постави трудни въпроси за съвременния църковен живот и да ги разгледа в широк богословски и исторически контекст. Тя е ценен англоезичен ресурс, който се надяваме да послужи като добра отправна точка за по-нататъшна работа, ако не и безкрайно задълбочени изследвания.